

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.29>**Колодін Д. О.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ТА ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей кримінально-правової охорони виборчої системи та виборчих прав громадян за зарубіжним законодавством. До дослідження обираються кримінально-правові акти сусідніх країн та окремих країн Східної Європи: Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії, Республік Молдови, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Грузія, а також окремих країн романо-германського та континентального типу права. Розглядаються особливості кримінально-правових норм, складів посягань на визначену сферу суспільних відносин за законодавством вказаних країн в порівнянні з вітчизняними приписами, направленими на кримінально-правову охорону виборчої системи.

Встановлено, що на відміну від розглянутих нормативно-правових актів кримінально-правової спрямованості у вказаних країнах, кримінальний закон України містить більш широкий спектр кримінальних правопорушень в частині посягання на виборчу систему та виборчі й референдні права громадян. Зроблено висновок, що у механізмі правового регулювання в Україні більшого значення надається запровадженню правових гарантій реалізації виборчих та референдних прав громадян, серед яких особливе місце займає кримінальна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності за перешкодження реалізації таких форм безпосередньої демократії, як вибори і референдум. Визначено, що виборче законодавство України та відповідне розглянуте законодавство країн колишнього СРСР в певній мірі мають як подібні, так і відмінні риси, що викликано рядом обставин соціально-політичного становлення та розвитку таких держав. Примітно, що такої схожості немає в частині порівняння з країнами-учасницями ЄС. Але, Вбачається, що в цілому вітчизняне кримінально-правове законодавство щодо забезпечення виборчих прав громадян загалом відповідає зарубіжним зразкам, а в окремих аспектах має більш позитивний досвід кримінально-правової охорони.

Ключові слова: порівняльно-правове дослідження, зарубіжний досвід кримінально-правової охорони, виборча система, виборчі та референдні права громадян, кримінальна відповідальність.

Kolodin D. O. Criminal protection of the election system and voting rights of citizens: comparative-legal aspect

Abstract. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the criminal law protection of the electoral system and the electoral rights of citizens under foreign legislation. The criminal law acts of neighboring countries and individual countries of Eastern Europe are selected for the study: Poland, Hungary, Slovakia, Romania, Republic of Moldova, Belarus, Armenia, Kazakhstan, Georgia, as well as individual countries of the Romano-Germanic and continental type of law are selected for the study. Peculiarities of criminal law norms, composition of encroachments on a certain sphere of social relations according to the legislation of the specified countries in comparison with domestic prescriptions aimed at criminal law protection of the electoral system are considered.

It has been established that, in contrast to the considered regulatory legal acts in the criminal field, the criminal law of Ukraine contains a wider range of criminal offenses in terms of encroachment on the electoral system and electoral and referendum rights of citizens. It was concluded that in the mechanism of legal regulation, greater importance is attached to the introduction of legal guarantees for the implementation of electoral and referendum rights of citizens, among which criminal liability occupies a special place as one of the types of legal responsibility for preventing the implementation of such forms of direct democracy as elections and referendums. It was determined that the electoral legislation of Ukraine and the corresponding legislation of the CIS countries have both similar and distinctive features to a certain extent, especially in the part of the CIS member countries, which is caused by a number of circumstances of the socio-political formation and development of such states. It is noteworthy that there is no such similarity in terms of comparison with EU member states. It can be seen that the domestic criminal law legislation on ensuring the electoral rights of citizens generally corresponds to foreign models, and in certain aspects has a more positive experience of criminal law protection.

Key words: comparative legal research, foreign experience of criminal law protection, electoral system, electoral and referendum rights of citizens, criminal liability.

Дослідження зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за посягання на виборчу систему та окремі її елементи є важливим та практично значущим, окрім того, відповідає сучасним тенденціям активного курсу євроінтеграції України. Порівняльно-правові аспекти завжди мають місце у комплексному дослідженні того чи іншого явища та сприяють розробці більш ефективних заходів кримінально-правового захисту визначеної сфери суспільних відносин.

Вивченням окремих питань кримінально-правової охорони виборчої системи та виборчих прав громадян, в тому числі, порівняльно-правовими аспектами, займалися такі вчені як: П.П. Андрушко, С.Б. Гавриш, М.Й. Коржанський, П.С. Матишевський, В.О. Навроцький, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко та ін.

У даній статті пропонується проаналізувати досвід кримінально-правової охорони виборчої системи сусідніх держав та держав пострадянського простору.

Так, КК Словаччини містить п'ятий розділ Особливої частини під назвою «Інші форми порушення діяльності органів публічної влади», який передбачає у §351 кримінальні правопорушення за перешкодження підготовці та проведенню виборів і референдуму [1, с. 87]. Аналіз даних нормативних положень вказує на те, що параграф вміщує три частини, які передбачають окремі склади кримінально караних посягань на виборчі та референдні правовідносини: перешкодження та примушування до реалізації конституційного права голосувати на виборах чи референдумі; невірний підрахунок голосів; порушення таємниці голосування; перешкодження іншим грубим способом реалізації виборчих та референдних прав; кваліфіковані діяння, вчинені особливо небезпечним способом, посадовою особою, з особистих мотивів або вчинені публічно.

Також КК Чехії містить шостий розділ Особливої частини «Інші перешкодження діяльності державних органів» у складі якого передбачено діяння у вигляді перешкодження підготовці та проведенню виборів чи референдуму. Так, серед цих діянь міститься перешкодження чи примушування до вико-

нання особою свого виборчого права; підробка виборчих документів та використання піддробленого виборчого документа; свідомо неправильний підрахунок голосів чи порушення таємниці голосування; кваліфікований випадок відповідальності особи, яка грубо перешкоджає проведенню виборів у законодавчі органи чи органи місцевого самоврядування чи в підготовці референдуму [2, с. 9–41].

Кримінальний кодекс сусідньої з нами Угорщини містить § 211 глави 15 «Злочини, вчинені проти держави, юстиції та порядку суспільного життя», де передбачено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у вигляді: порушення правил висунення; отримання підтримки в інтересах ініціювання виборів, референдуму шляхом застосування погроз, насильства, введення в оману або надання матеріальних засобів; віддання свого голосу без права на те; виконання підписів без права на те; перешкодження виконанню особою свого конституційного права або намагання вплинути на волю особи; порушення таємниці виборів; фальсифікація результатів виборів та референдуму [3, с. 55].

КК Польщі передбачає кримінальну відповідальність за фальсифікацію виборчих документів та документів референдуму (ст. 248), перешкодження здійсненню виборчих та референдних прав (ст. 249), порушення свободи голосування (ст. 250), примушування до голосування (ст. 250а), порушення таємниці голосування (ст. 251) [4, с. 99–101].

КК Республіки Білорусь містить Главу 23 «Злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина», де передбачено кримінальну відповідальність за порушення виборчих і референдних прав громадян. Так, даний кодекс визнає кримінально караним діяння у вигляді «перешкодження здійсненню громадянином Республіки Білорусь права вільно обирати і бути обраним, брати участь у референдумі, голосуванні про відкликання народного депутата, проводити передвиборчу агітацію, агітацію щодо референдуму або відкликання депутата, або перешкодження вільній реалізації громадянами Республіки Білорусь права законодавчої ініціативи,

проведенню агітації за або проти пропозиції про внесення проекту закону в Палату представників Національних зборів Республіки Білорусь, або перешкоджання роботі Центральної комісії Республіки Білорусь з виборів і проведення республіканських референдумів, виборчих комісій, комісій з референдуму або комісій з проведення голосування про відкликання депутата, вчинене із застосуванням насильства, погрози, обману, підкупу чи іншим способом» [5].

Цікавим є досвід Молдови, у системі національного законодавства якої діє Кодекс про вибори у якому встановлена юридична відповідальність за порушення законодавства про вибори, в тому числі й посилання на кримінальну відповідальність. Так, КК Молдови передбачає кримінальну заборону діяння у вигляді перешкоджання будь-якими способами вільному здійсненню виборцями права обирати і бути обраними [6]. Примітно, що кримінально карані діяння проти виборчої системи та виборчих прав громадян молдавський законодавцем віднесено до розділ у кримінальних правопорушень проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян. Наприклад, ст. 181 КК Молдови передбачає склад у вигляді «Перешкоджання вільному здійсненню виборчого права або діяльності виборчих органів» під яким розуміється «перешкоджання різними способами вільному здійсненню виборчого права або перешкоджання діяльності виборчих органів: а) вчинене шляхом блокування або нападу на приміщення виборчих дільниць з будь-якими засобами і в будь-якій формі; б) вчинене шляхом розкрадання виборчих урн або виборчих документів; в) вчинене із загрозою життю особи; г) поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження чи іншої тяжкої шкоди здоров'ю; д) якщо воно спричинило інші тяжкі наслідки» [7].

КК Вірменії передбачає главу 19 «Злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина» [8] де встановлює кримінальну відповідальність за ряд кримінальних посягань на виборчі права громадян, які за змістом є подібними до норм вітчизняного кримінального закону.

КК Грузії передбачає кримінальну відповідальність за ряд посягань проти виборчих

прав громадян, в тому числі у вигляді перешкоджання здійсненню волі на виборах та насильство або погроза насильством у приміщенні для голосування, у місці розміщення виборчої комісії або на прилеглий території або під час заходів передвиборчої агітації чи передвиборчої кампанії. Обов'язковими ознаками зазначених діянь визначаються обстановка та місце вчинення кримінального правопорушення, а для кваліфікованих складів характерні ознаки у вигляді погрози або застосування насильства [9].

Також КК Казахстану передбачає два склади кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян [10]. Цікавим моментом є те, що законодавець даної держави вплив на здійснення виборцем свого виборчого права шляхом підкупу трактує як обтяжуючу обставину та не передбачає відповідальності за отримання неправомірної вигоди самим виборцем.

КК Франції не передбачає норм, спрямованих на охорону виборчих прав. Однак регулювання кримінальної відповідальності за порушення даної сфери суспільних відносин відбувається за рахунок норм Виборчого кодексу Франції в якому біля 35 статей, присвячених питанням відповідальності [11]. Порушення даних приписів тягне за покарання у вигляді позбавлення волі з виплатою досить значних сум штрафів, а до фізичних осіб може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення політичних і цивільних прав. Подібне покарання у вигляді позбавлення виборчого права трапляється і в законодавстві Люксембургу (ст. 139) [12]. При цьому заборона користуватися правом обирати або бути обраним часто тягне за собою заборону займати державну посаду.

У свою чергу, КК Швейцарії правопорушення у сфері виборчого права відносить до категорії кримінальних проступків, за які передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі до трьох років або альтернативне покарання у вигляді штрафу [13].

Як і в Україні, у самостійний склад кримінального правопорушення підкуп виборця винесено в таких країнах як Румунія (ст. 386 КК Румунії), Фінляндія (параграф 2 Розділу 14 КК Фінляндії), Швейцарія (ст. 281), Німеччина (ст. 108Б), Австрія (ст. 265).

Отже, на відміну від розглянутих нормативно-правових актів кримінально-правової спрямованості кримінальний закон України містить більш широкий спектр кримінальних правопорушень в частині посягання на виборчу систему та виборчі й референдні права громадян. Зарубіжний законодавець, переважно, у механізмі правового регулювання більшого значення надає запровадженню правових гарантій реалізації виборчих та референдних прав громадян, серед яких особливе місце займає кримінальна відповідальність як один із

видів юридичної відповідальності за перешкодження реалізації таких форм безпосередньої демократії, як вибори і референдум.

Виборче законодавство України та відповідне розглянуте законодавство країн колишнього СРСР в певній мірі мають як подібні, так і відмінні риси, особливо в частині країн колишнього СРСР, що викликано рядом обставин соціально-політичного становлення та розвитку таких держав. Примітно, що такої схожості немає в частині порівняння з країнами-учасницями ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Nový trestný zákon. *Novelizované zákony s důvodnými správami v úplnom znení*. 4 ročník. č. 27/2005. Bratislava, 2005. 159 s.
2. Zákona č 140/1961Sb., trestní zákon. Úplně Znění. № 498. 416 s.
3. Büntető Törvénykönyv. Kiegészítve a vonatkozó kollégiumi állásfoglalásokkal és jogegységi határozatokkal 1978-évi IV. Törvény a Büntető törvénykönyvről, a további változtatásokkal legutóbb a 2006. évi CXXIII Tv módosította, hatályos 2007.január 1.napjától. Budapest.:Novissima kiadó. 2007. 215 s.
4. Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. Warszawa, 2006. 149 s.
5. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-respubliki-bilorus-kriminalniy-kodeks-respubliki-moldova.pdf>
6. Кодекс про вибори від 21.11.2997 року № 1381 (зміни від 12.07.2013 року). URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=312765&lang=2>.
7. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 року № 985. Зміни № ПКС18, МО182-185/23.08.13. Ст. 27. URL: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=331268>.
8. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus#19>.
9. Criminal Code of Georgia. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=212>
10. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252
11. Code electoral. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=7473C1FFE413A5D-7CBE862786A5575C7.tplgfr30s_3?idSectionTA=LEGISCTA000006148461&cidTexte=LEGITEXT000006070239&dateTexte=20200106
12. Code penal. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/penal/20190616>
13. Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Juli 2020). URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html>